

„ZABYTEK ZADBANY” – JUBILEUSZOWA EDYCJA KONKURSU Z 50-LETNIĄ TRADYCJĄ

Posted on 19 listopada 2024

W przyszłym roku obchodzić będziemy 50-lecie konkursu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Generalnego Konserwatora Zabytków „Zabytek Zadbany”. Narodowy Instytut Dziedzictwa od 2011 roku jest częścią jego historii, prowadząc procedurę konkursową. Zgłoszenia do jubileuszowej edycji będziemy przyjmować od początku 2025 roku, ale już dziś zachęcamy do poznania wyjątkowej historii tego konkursu.

Jak zmieniał się konkurs i jak zmieniali się nagrodzeni na przestrzeni 50 lat?

Jest rok 1975. W Polsce dokonano wielkiego wysiłku odbudowy zniszczonych wojną miast, jednak nadal ogromna liczba zabytków, często przejętych przez państwo, potrzebuje opieki i adaptacji, przeprowadzonej z szacunkiem dla historycznej materii. Bohdan Rymaszewski, dyrektor Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków w Ministerstwie Kultury i Sztuki oraz Generalny Konserwator Zabytków inicjuje konkurs „na najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego”. Zgłoszeń kandydatów dokonuje wówczas wojewódzki konserwator zabytków, a wybrani otrzymują dyplom oraz nagrody rzeczowe – antyki czy wyroby rzemiosła artystycznego. Celem konkursu jest nagradzanie i promowanie wzorcowych prac konserwatorskich i rewaloryzacyjnych. Przez prawie pięćdziesiąt lat jego historii zmienia się specyfika nagradzanych, zasady zgłoszeń i kategorie konkursowe, jednak cel pozostaje aktualny.

W pierwszej edycji konkursu nagrodzono czterech użytkowników obiektów oraz przyznano w sumie sześć wyróżnień i nagród specjalnych. W kolejnych latach liczba laureatów zwiększyła się do kilkunastu, a w gronie tym znajdowały się przede wszystkim Państwowe Gospodarstwa Rolne. Musiało minąć pięć lat, żeby w poczet nagrodzonych przyjęto opiekunów obiektów sakralnych. Przełomowe zmiany w konkursie przyniosła transformacja ustrojowa 1989 roku – użytkownicy w postaci jednostek i przedsiębiorstw państwowych zaczęli ustępować miejsca właścicielom prywatnym i samorządom.

W 1999 roku konkurs zyskał swoją obecną nazwę „Zabytek Zadbany”, pojawiły się też kategorie, początkowo trzy, w ramach których nagradzane zgłaszane obiekty. Osiem lat później były już cztery kategorie: zabytki sakralne, zabytki architektury i budownictwa mieszkalnego oraz użyteczności publicznej, zabytki dziedzictwa przemysłowego i architektury obronnej.

Lata 90. ubiegłego wieku – pierwsze lata przemian własnościowych i nagroda dla XVIII-wiecznego założenia pałacowego w Kraskowie (fot. K. Czartoryski).

Prace adaptacyjne w zamkach, pałacach, dworach są wyzwaniem funkcjonalnym i we współczesnej dobie usług często wiążą się z przekształceniem w hotel – zamek w Krągu (fot. R. Walkiewicz).

Kto może zgłosić obiekt do konkursu? Jakie są kryteria?

Od roku 2011 organizatorem konkursu, w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Generalnego Konserwatora Zabytków, jest Narodowy Instytut Dziedzictwa. Obecnie konkurs ma charakter otwarty - zgłoszeń dokonać mogą właściciele, posiadacze i zarządcy zabytków, wojewódzcy konserwatorzy zabytków, kierownicy delegatur Wojewódzkich Urzędów Ochrony Zabytków oraz konserwatorzy samorządowi. Ocenie podlega poziom i zakres badań konserwatorskich, program prac konserwatorskich, ich forma i poziom wykonania, zachowanie integralności i utrwalenie autentyczności substancji zabytkowej oraz stan obiektu po działaniach konserwatorskich i adaptacyjnych. Zgłaszane zabytki w pierwszej kolejności oceniają eksperci z Oddziałów Terenowych NID, następnie powołane przez Generalnego Konserwatora Zabytków jury, złożone z przedstawicieli naukowego środowiska konserwatorskiego, służb konserwatorskich oraz NID, przyznaje nagrody i wyróżnienia w każdej kategorii. Od 2024 roku kategorii jest siedem, najnowszą z nich jest "zabytek dostępny", w której doceniane jest przystosowanie zabytku dla osób ze szczególnymi potrzebami.

Ratusz w Chełmnie – akcent urbanistyczny, dzieło architektury, świadek historii, zabytek zadbany (fot. A. Paczuski, 2013).

Działający stale pod tą samą pieczęcią skansen-zagroda w Markowej jest przykładem tego, jak zrozumienie i poszanowanie tradycji warunkuje społeczną odpowiedzialność za zabytki (fot. B. Podubny, 2009).

Kategorie konkursowe:

- A. Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu.
- B. Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe).
- C. Adaptacja obiektów zabytkowych.
- D. Architektura i budownictwo drewniane.
- E. Zabytki techniki (w tym budownictwo przemysłowe i inżynieryjne).
- F. Zabytek dostępny.
- G. Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

W przyszłym roku czeka nas wyjątkowy jubileusz. Mamy nadzieję, że pięćdziesięciolecie konkursu przyniesie znakomite realizacje konserwatorskie. **Ogłoszenie konkursu nastąpi na początku stycznia 2025 r.** - zachęcamy do śledzenia naszych aktualności na stronie oraz [Facebook 'a](#).

Przygotowując się do konkursu lub szukając inspiracji do przeprowadzania prac przy zabytku warto zajrzeć do naszej serii wydawniczej „[Zabytek Zadbany](#)”, w której prezentujemy wszystkich laureatów i wyróżnionych w danej edycji. Publikacje są dostępne do pobrania w wersji cyfrowej.